

HARRAN ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
HARRAN UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY

ULUSLARARASI
MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK
SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MAWLANA JALAL AL-DIN RUMI
AND MAWLAWISM

Mevlâna Celaleddin Rumi'nin 800. doğum yıldönümü anısına

BİLDİRİLER
II

26–28 EKİM 2007

ŞANLIURFA

ULUSLARARASI MEVLANA VE MEVLEVİLİK SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ-II**ISBN**

978-605-89998-2-4

Düzenleyen Kuruluşlar

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Şanlıurfa Mevlevihanesi Yaşatma ve Kültür Derneği

Editörler

Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI
Prof. Dr. Ali BAKKAL

Düzenleme Kurulu

Başkan: Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI

Sekreteryası: Dr. Hüseyin KURT

Prof. Dr. Ali BAKKAL, Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ, Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN, Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN, Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ, Yrd. Doç. Dr. Cüneyt GÖKÇE, Yrd. Doç. Dr. Harun ŞAHİN, Yrd. Doç. Dr. İ. Hakkı İNAL, Yrd. Doç. Dr. Yasin KAHYAOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Ahmet ASLAN, Dr. Celil ABUZER, Dr. Halil ÖZCAN, Dr. Kadir PAKSOY, Dr. Veysel KASAR, Dr. Vehbi ŞAHİNALP, Okt. Kadir ALPEREN, Okt. Abdülkadir AYDIN, Okt. Mehmet OYMAK

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. İbrahim DÜZEN
Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU
Prof. Dr. Osman TÜRER
Prof. Dr. Mustafa KARA
Prof. Dr. Abdullah ÖZBEK
Prof. Dr. Abdülhakim YÜCE
Prof. Dr. İsmail YAKIT
Prof. Dr. Ali BAKKAL
Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Dizgi-Tasarım

Arş. Gör. Dr. Hüseyin KURT
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Grafik Tasarım

Öğr. Gör. Haldun ÖZBUDUN
Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Adres

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Osmanbey Kampüsü/ Şanlıurfa

MEVLÂNÂ'NIN SÖZLERİNDEKİ ÇEKİCİLİĞİN NEDENLERİ

Dr. Hasan ALMAZ*

İnsanlık tarihinde önemli etkiler bırakmış ve bu etkileriyle birçok insana yol gösterici olup sevgi, barış, kardeşlik ve hoşgörü sembolü olmuş şahsiyetlerin başında gelenlerden birisi de hiç şüphesiz Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'dir. Mevlânâ, Kur'an ışığında insanı yaratılmışların en şerefli olanı bilen birisi olarak insana değer veren, onu sevmeyi ve değer vermeyi herkese öğütleyen, her dilden, dinden, renkten insanı kucaklayan yönüyle yaşadığı çağdan bu yana hep sevginin, barışın, kardeşliğin ve hoşgörünün sembolü olarak anılagelmiştir. İnsanlığa ahlak, sevgi, hoşgörü ve aşkı gösteren Mevlânâ, bu noktada insana adeta ilahi bir ışık, cana can katan bir güzellik olmuştur. Herkesin can dostu olmuştur. Mevlânâ'yı bu derece insana sevdiren ve önemli kılan şey elbette onun eserlerinde dile getirdiği kendi sözleridir.

Mevlânâ'nın sözleri bugün dünya üzerinde bir evrensel değer haline gelmiştir. Doğu dünyasında da batı dünyasında da Mevlânâ'ya ve eserlerine gösterilen ilgi gün geçtikçe artmakta ve geniş halk kitlelerini etkilemektedir. Onun sözlerinin bu kadar etkileyici olmasının din, dil, ırk ve cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin herkes tarafından kabul görmesinin çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenler de hiç şüphesiz onun sözlerinin etkileyiciliği kadar önemlidir.

Mevlânâ için esas mesele insandır. Mevlânâ'ya göre insanı sevmek Allah'ı sevmektir. Mevlânâ edindiği deneyimleri sentezleyerek insanın özüne varır. İnsana yaklaşırken de sevgi dilini kullanır. Özü sevgidir. Çünkü insanı insan yapabilen tek değer sevgidir. Mevlânâ insanı kusurlarıyla, günahlarıyla ve sevaplarıyla kabul eder.

"Sevgiyle acılar tatlılaşır, sevgiyle bakırlar altın olur. Sevgiyle tortular berraklaşır; sevgiyle dertler şifa bulur. Sevgiyle ölümler dirilir, sevgiyle padişahlar kul olur. Bu sevgi de bilgi sonucu oluşur."¹

Mevlânâ ayrılık, gayrılık, bölücülük yapmayı kabul etmez ve böylesi kişiler bizden değildir der.

"Beri gel daha beri; bu yol vuruculuk nereye dek böyle; bu karga, güriültü, bu bir güir nereye dek böyle? Sen bensin işte, ben benim işte,"

Mevlânâ hiç ayırım gözetmeksizin insanları birliğe, kardeşliğe çağırır. İnsanı kendi halinde bırakmaz, topluluğa karıştırır. Kim olursa olsun birliğe dahil olmaya çağırır. Bu daveti yaparken de esas kabul ettiği İslam'dan asla ayrılmaz. İslam kelime anlamı olarak da sevgi ve barışı sembolize eder. Mevlânâ'nın çağırıldığı merkez de sevgi ve barıştır. Bir pergel misali bir ayağı İslam'da sabit dururken 72 milleti dolaşır. Toplumdaki kardeşliğin oluşmasında inanç ve maneviyatın önemi üzerinde durur, bunun oluşması için de sevgiyi esas kabul eder. Toplumsal barışı ve hoşgörüyü sağlamak için güzel reçeteler sunar. Sevgi tohumlarının toplumda yeşermesi için herkesin kabul edeceği projeler üretir. Sunduğu bu reçete ve projeler her kesimden insanın beğenisini kabul ettiği için de insanlar üzerinde çok az kişiye nasip olacak bir etki bırakmış bir şahsiyettir.

"Sevgilisiyle boş geçen sevgisiz kalmaz; müşteri ile iyi anlaşan iflas etmez. Ay geceden ürmediği için parlak kaldı, gül dikenle iynıştuğu için o güzel kokuyu elde etti."

Günümüz dünyasında insanın içinde bulunduğu bunca teknolojik gelişmişliğe rağmen bir boşluk hisseden insanlar Mevlânâ'nın herkesi kucaklayıcı düşüncelerine ve sevgisine doğru yönelmektedir. Dünyanın her yanında insanlar Mevlânâ'ya koşmaktadır. Bunun nedenleri nelerdir?

* Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü.almaz@harran.edu.tr

¹ Mesnevi, İkinci defter, s.239.

Mevlânâ'nın sözlerinin etkileyiciliği o derece ileridir ki Mevlânâ'nın düşünce esasını kabul etmeyenler bile kendi duygu dünyalarına hitap eden birkaç kelimeyi Mevlânâ'dan duyduklarında inanılmaz bir teslimiyet içine girebiliyorlar. Mevlânâ'nın sözlerindeki bu duygu ve ifadeler yüreklere hitap ettiğinden her kesimden insan kendinden bir şeyler bulmaktadır. Bu sözlerin adeta kendi duygularının ifadesi olduğunu hissetmektedir. Mevlânâ da bunu şu şekilde ifade eder:

“Yetmiş iki milletten insan sırrını bizden dinler. Biz, bir perde ile yüzlerce ses çıkaran bir neyiz.”

Yine Mevlânâ'nın kendi ifadesiyle her milletten insanlarla dost olmuş, fakirle zenginle oturmuş ve onlarla hemhal olmuştur. İşte sözlerinin etkileyiciliğini bu noktada aramak gerekmektedir. Burada Mevlânâ'nın sözlerinin etkileyiciliğinin nedenleri üzerinde maddeler halinde durulacaktır.

1 - Mevlânâ'nın düşüncesini oluşturan temel esas hiç şüphesiz İslam'ın yüce kitabı Kur'an'dır. Mevlânâ, Kur'an hükümlerine her zaman riayet etmiş, Allah'ın haram kıldığı şeylerden çekinmiş, nefsi arzu ve isteklerini terk etmiş, Allah'tan uzak tutacak her türlü şeyden uzak durmuş arif ve alim bir kişidir. Mevlânâ'nın özellikle Müslümanlar nezdinde sözünün etkileyiciliğinin birinci nedeni söylediklerinde daima Kur'an-ı Kerim'e dayanıyor olmasıdır. Özellikle Mesnevî'de Mevlânâ'nın anlattığı hikayelerde hemen hemen her hikayede Kur'an'a direkt veya dolaylı olarak bir işaret mevcuttur. Hatta bu noktada Mesnevî'nin “Manzum Kur'an Tefsiri” olduğu düşünceleri de ileri sürülmüştür¹. Normal tefsir usulü açısından değerlendirildiğinde Mesnevî bir tefsir çalışması olarak elbette düşünülemez. Ancak Mevlânâ'nın olağanüstü bir dehayla getirmiş olduğu örnekler, delil olarak sunduğu ayetler tam da konuya şahitlik edecek bir özelliktedir. Hatta okuyucu o derece ikna olmaktadır ki sanki ilk defa bu konuyla ilgili olarak böylesi bir ayetle karşılaşmış olduğu ve bu ayetin sözü edilen konu için nazil olduğu duygusu taşımaktadır. Mevlânâ konuya hakimiyetini tam anlamıyla göstermektedir. Mevlânâ'nın Mesnevî'de direkt yada dolaylı olarak kullandığı ayet sayısı yaklaşık olarak 2150 civarındadır². Bu da Mevlânâ'nın konuları anlatırken Kur'an'a ne derece vakıf ve bağlı olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

Ben öyle birine aşığım ki her şey O'nundur, her şey O'nun mahlukudur.

Benim aklım da, canım da, O'nun habibine kurban olmuştur.

2 - Mevlânâ'nın düşünce yapısının temel esaslarından biri de Hz. Peygamberin yaşantısı ve hadisleridir. Mevlânâ'nın Peygambere ve O'nun hadislerine olan bağlılığı şiirlerinde kolaylıkla hissedilmektedir.

Ben sağ olduğum müddetçe Kur'an'ın kölesiyim.

Ben Muhammed Muhtâr'ın yolunun tozuyum.

Benim sözümden bundan başkasını kim naklederse,

Ben ondan da bîzârım, o sözlerden de bîzârım³.

Mevlânâ, Hz. Muhammed (s)'in olağanüstü değerini ve yerini her vesileyle dile getirir. O'nun rehberlikteki eşsiz konumunu daima vurgular:

Muhammed (s)'in nuru, binlerce dala ayrıldı da baştan başa iki dünyayı kapladı.

Şayet Muhammed bir daldan şimşek gibi kaçıp örtüyü kaldıracak olursa binlerce rahip ve keşiş zümmarını parçalar⁴.

Çoğu yerde bütün peygamberlerden örnekler getirmekte, bu noktada örnek alınacak derecede en çok Hz. Muhammed'e ve O'nun hadislerine gönderme yapmaktadır. Hiç şüphesiz Mevlânâ Kur'an'a olan bağlılığı kadar Hz. Peygambere de bağlı olmuş ve birçok yerde ondan örnekler getirmiş, anlattıklarına Hz. Peygamberin sözlerini veya fiillerini delil olarak sunmuştur. Mevlânâ'nın İslam'ın iki temel kaynağına olan bağlılığı daima en önde gelmiş olup bu da onun İslam potasında eridiğinin bir işaretidir.

3 - Mevlânâ'nın etkisinin nedenlerinden birisi de çeşitli bilim dallarına olan geniş ve derin hakimiyetidir. Mevlânâ alim olmasının yanında aynı zamanda arif, fakih, vaiz, filozof vasıflarını da

¹ Ca'feri, Muhammed Taki, Avamil-i Cezzabiyet-i Suhenan-i Celaleddin Muhammed Mevlevi, s.17.

² a.g.e., s.19.

³ Divan-i Şems, II/1331. rubai. s.1341

⁴ Divan-i Şems, I/1137. gazel, s. 401

taşımaktadır. Mevlânâ örneğin felsefeyi kabul etmemekle birlikte felsefeyi en iyi şekilde bilmekte ve bunu eserlerinde kullanmaktadır. Felsefi konuları en güzel bir şekilde irdelemekte ve düşüncelerini bu yolla ifade etmektedir.

4 - Mevlânâ söylemek istediklerini söylediği yolu kendine bir meslek olarak görmemiş, onları sadece duygularını ifade etmek için bir araç olarak görmüştür. Bundan dolayı da Mevlânâ'nın şairliği şiir otoriterleri tarafından pek de üstün görülmemiştir. Örneğin Atar, Sa'di, Hafız derecesine çıkmamıştır¹. Ancak etkileycilik açısından onları fazlasıyla geçmiştir. Şiir dilini isteyerek kullanmamış hatta yeri geldiğinde ondan duyduğu rahatsızlığı dile de getirmiştir.

*"Ey ez el padişahu bu beyit ve gazelden bıktım,
Müjfteilün müjfteilün müjfteilün öldürdü beni."*²

5 - Mevlânâ'nın düşünce deryası çok derin olmasıyla birlikte konuları anlatıştaki üslubu çok basit düzeydeki insanların bile rahatlıkla anlayacağı şekildedir. En anlaşılabilir ve girift konuları bile insanların anlayacağı şekilde anlatmıştır. Bunu özellikle Mesnevî'deki hikayelerde görmek mümkündür. Çok yüksek bir noktada bulunup da en alt seviyede görünmek çok zor bir durum olmalı. Ancak Mevlânâ bunu rahatlıkla göstermiştir. Mevlânâ'da olup da başkalarında olmayan en önemli özelliklerden birisi de budur. Filozofların içinden çıkılmaz hale getirdikleri kimi konuları Mevlânâ o derece güzel basit ve anlaşılır bir dille ifade etmektedir ki filozofları bile şaşkına çevirmektedir. Bu tür konuları Mevlânâ çeşitli örnek ve delillerle anlaşılır hale getirmektedir.

*"Bağları kopar ve hür ol ey oğul! Ne zamana kadar altın ve gümüşün kölesi olacaksın."*³

6 - Mevlânâ gerçeği hal ve gönül diliyle, aşk ve coşku ile söyler. Mevlânâ, söylediklerini gönülden hissederek söyler ve herkesin kabul edeceği bir tarzda söyler. Söyledikleri hep yenidir. Bunu kendisi de şöyle ifade etmektedir:

*"Şu gerçeği can kulağınla dinle, ta ki su ve çamurdan tamamen sıyrılabilesin."⁴
"Söylediklerim hiçbir zaman eskimez ve hep yenidir. Zira gönül eskimez ve hep yenidir."*

Sekiz yüz yıl önce söylenmiş olan "Dinle bu neyden" sözünü tekrarladığımızda günümüz insanının içinde bulunduğu duygu dünyasını görebiliyoruz. İnsanın bu teknolojik harikalar dünyasında nasıl da iç buhranlar yaşadığını görmekteyiz. Mevlânâ'nın bu ney sesi insana bir iç huzur verecek yapıdadır. Dolayısıyla söylenmiş olan bu sözler günümüz insanı için yenidir.

"Ey dostlar! Bu hikâyeyi dinleyiniz. Hakikatte o bizim bu günkü halimizdir."⁵

Divan şairlerinin en önemli bir özelliği de sık sık mahlasa yer vermeleridir. Şairler şiirini söylerken hem mahlas kullanmış hem de kendi şiirini yeri geldiğinde övmüş ve benzersiz olduğunu dillendirmiştir. Mahlas kullanmayan çok az şair vardır edebiyat dünyamızda. Oysa Mevlânâ şiirlerinde asla mahlas kullanmamış ve şiirini/şairliğini övmemiştir. Aslında Mevlânâ'nın mahlası dahi olmamıştır. Divan-i Şems'te kendini değil de maşuku Şems'i öne çıkarmış ve onun mahlasını kullanmıştır.

Mevlânâ yüreğinden konuşmuştur. Düşüncelerini yüreğinin derinliklerinden hissederek ve yaşarak dışa yansıtmıştır.

7 - Mevlânâ düşüncelerini ifade ederken ne söylediğinin bilincinde olup konuya vakıftır. Zaman zaman çok derin bir konuyu anlatırken çok basit hikayelerden hatta okuyucunun zihnini tırmadınca şekilde misallerden yararlanmıştır. Konunun anlaşılması için bu tür hikayeleri anlatmakta bir sakınca görmemiştir. Söz konusu bu hikayeler okuyucu tarafından Mevlânâ'ya yakıştırılmamakla birlikte onu bu kadar okunur hale getiren de belki bu hikayelerdir. Ancak her şeye rağmen bu hikayeleri Mevlânâ'ya yakıştırmamak da yeridir. Böylesine konuları o tür hikayelerle ilişkilendirmek doğru değildir. Mevlânâ ne

¹ Ca'feri, Muhammed Taki, Avamî-i Cezzabiyet-i Suhenan-i Celaleddin Muhammed Mevlevî, s.26.

² Divan-ı Şems, c.1, s.19.

³ Mesnevî, Birinci Defter, s.6

⁴ Mesnevî, Birinci Defter, s.7

⁵ Mesnevî, Birinci Defter, s. 7

kadar arif alim olursa olsun sonuçta şiir dilini kullanmış ve zaman zaman hoş görülmeyecek sözler de sarf etmiştir. Bunu bu şekilde tespit etmek gerekir.

8 - Mevlânâ hikaye dilini çok güzel kullanmıştır. Konuları anlatırken tabiri caizse taşı tam gediğini oturtmuştur. Önemli konuları çok basit hikayelerle anlatmış ve bu hikayeler adeta bir vecize halini almıştır. Şu örnekte bunu görmek mümkündür:

*"Nabivcinin biri gemiye bindi ve kendinden emin şekilde gemiciye sordu.
Sen hiç nabiv okudun mu dedi. Gemici hayır dedi. Ömrünün yarısı boşa geçti dedi nabivci.
Gemici bu söz üzerine üzüntüye kapıldı ve sıkıldı. Ancak o anda bir cevap da veremedi.
Derken gemi fırtınaya tutuldu. Gemici nabivciye yüksek sesle şöyle dedi:
Sen hiç yüzmeye bilir misin? Söyle. Nabivci hayır benden yüzmeye bekleme dedi.
Gemici ey nabivci boşa gitti ömrünün tümü, çünkü gemi girdaba girmektedir."¹*

9 - Mevlânâ'nın sözlerindeki etkileyicinin en önemli nedenlerinden birisi de en önemli konuları hiçbir zorluğa girmeksizin basit bir dille anlatıyor olmasıdır. İnsanın Allah ile ilişkisi, insanın insanla ilişkisi vb. insani ve felsefi konuları çok sade ve anlaşılır bir dille anlatmaktadır. Oysa filozoflar ve kelamcılar bu tür konuları dallandırıp budaklayarak ve sanki ilk defa kendileri söylüyormuş gibi anlatırlar. Mevlânâ'ya göre konular çok basittir. Bu basitlik bu konuların basit olduğu anlamında değildir. Aksine konunun üstesinden gelmek Mevlânâ'ya basittir. Ancak bununla birlikte Mevlânâ bu konuları bu kadar sade ve basit şekilde anlatırken yine de kendisini yetersiz görür ve Allah'tan bilgisini arttırmasını diler. Kendisine verilen denizden bir damla olduğunu ve neden daha fazla bir şey yapamadığından yakındığını kendisi söyler:

*"Yanımdan bağışladığım bir damla ilimi sahip olduğum denizlere bağla.
Rubumdaki bir damla ilimdir, onu sen bevadan ve ten toprağından kurtar."²*

10 - Mevlânâ'nın sözleri, insanın dünyevileşmesi sonucu kaybolmuş duygu ve düşüncelerini büyük bir maharet ve zarafetle dışarı çıkarıyor ve insanı iç alemine doğru yönlendiriyor. İnsan Mevlânâ'nın sözlerini okuyunca tüm bu anlatılan güzellikleri iç dünyasında hissedebiliyor. Mevlânâ bu yönüyle diğer ariflerin ve şairlerin önüne geçiyor. Mevlânâ insanları iç aleme doğru yönlendirirken de yalnız bırakmıyor ve insanı kendi iç aleminde bulunan güzelliklere yönlendirdiğinde onlardan söylediklerine iyice kulak verilmesini ve hayallerini diri tutmalarını, bu iç alemde mutluluğun yolunun olduğunu dile getirmektedir. Mevlânâ, etkileyici sözleriyle insanı kendine döndürmekte, kendi benliğine yönlendirmekte ve o anda şimdi anla, içindeki güzellikler denizinin farkına var, kendisine bağışlanmış olan iç güzellikleri kavra şeklinde uyarmaktadır. Ve insana şu hitabı yapmaktadır:

"Ben seni kalelerin doruğına çıkardım, bundan sonra da sen kendi içinden oku."³

11 - Mevlânâ bir konuyu anlatırken detaylı şekilde üzerinde durur ve herkesin anlayabileceği şekilde sunar. Konuya hem bir alim hem bir filozof hem de halktan bir insan gibi bakar. Basit hikayelerle olayı anlaşılır hale getirir.

12 - Mevlânâ'da ümitsizliğe asla yer yoktur. Gücü yettiği oranda ümitsizliği insan gönlünden yok etmeye çalışır. İnsanın Allah'ın dergahında şerefli bir varlık olduğundan yola çıkarak Allah'tan ümit kesemeyeceği, en umutsuz anlarda bile bir çıkış yolunun olduğunu örneklerle gösterir ve insanı buna ikna eder. İnsanın benliğini yok eden haset, kin, bencillik, kıskançlık vb. kötü vasıfları terk etmeye çağırır. Bunlar terk edildi mi de güzellik yolu açılır. Çeşitli ayet, hadis, salihlerin sözlerinden örnekleri güzel hikayelerle süsleyerek insanı en güneze doğru sürükler. Diğer yandan da ümitsizliğe düşüp de sonları kötü olan örnekler verir ve okuyucuyu bu tür bir düşünceye girmekten sakındırır.

13 - İnsanın madde ile mana alemi arasındaki durakta Mevlânâ'nın kişiyi maddeden arındırıp manaya yaklaşırması noktasında sergilediği olağanüstü beceri onun insan üzerindeki etkisini daha anlaşılır

¹ Mesnevî, birinci defter, s.161

² Mesnevî, birinci defter, s.111

³ Mesnevî, defter,

kılmaktadır. Dillendirdiği hikayelerde kişiyi maddi alemden arındırıp kendi iç alemine yönlendirmesi Mevlânâ'yı okuyucu üzerinde etkileyici kılmaktadır. Ayrıca Mevlânâ her zaman barışı ve hoşgörüyü savunmaktadır. En azılı düşmanları bile karşı karşıya geldiğinde barışçı ifadeleriyle yumuşatabilir sözler ifade etmektedir.

14 - Mevlânâ'nın söylemleri her zaman yeni olma özelliğine sahiptir. Mevlânâ yenilikçi bir kişiliğe sahiptir ve eskiye asla tenezzül etmemiştir. Hem kendisi yeni olmuş hem de muhatabına yeni olmayı öğütlemiştir:

"Her an dünya yenilenir. Fakat biz, dünyayı öylece durur gördüğümüzden bu yenilenmeden haberdar değiliz.

*Ömür ırmak misali yeniden yeniye akıp gider. Bedende ise bir devamlılık görülür."*¹

Seviz yüz yıl önce söylemiş oldukları ile bugün insanlığın karşı karşıya bulunduğu çıkmazlar aynıdır. Mevlânâ'nın göstermiş olduğu hal çareleri de bugünün hastalıklarına birebir ilaçtır. Zaten insanogluna sunulmuş olan bütün nimetlerde bir yenilik vardır. Ortaya çıkan sorunlar da insanın eskiye olan bağlılığından kaynaklanmaktadır. Mevlânâ bu çıkmazdan kurtulmak için insanı her zaman yeni olmaya ve yeniliğe açık olmaya davet etmektedir. Mevlânâ'nın kendi ifadesiyle, "Yeni görmek için yeni ol".

Yine Mevlânâ'ya göre en üstün ve en değerli konu bile olsa defalarca aynı tarzda tekrarlanacak olsa insanı olgunlaştırmaktan uzak olur ve bıkkınlık getirir. Eski konu bile olsa yeni ifadelerle ve yeni bir tarzla muhataba sunulmalıdır.

"Kimse tarafından söylenmemiş, kimse tarafından dokunulmamış bâkîr ve lâtif ir nükte dıysan anlayınca sence zehksiz ve kötü bir hal alır.

Ben bunu çok duydum, dinledim... eskidi bu artık. Ey yiğit, sen, bundan başka bir şey söyle dersin.

Hattâ yepyeni ve söylenmemiş bir nükte duyduğunu farzet, yann ona da doyar, ondan da nefret edersin.²

Mevlânâ, yeni olmak ve sürekli yeni kalmak için de yol göstermiş, ruhun sağlam ve taze durması için çizgiler çizmiştir. Bunlara uyulduğu sürece insanoglu her zaman diri ve canlı, taze ve yeni kalacaktır. Bunun için de bükülmeyi ve donukluğu kendinden uzak tut, her ne olursa olsun dış güçler karşısında boynunu bükme, dik dur. Tabii isteklerine karşı teslimiyetçi tavır sergileme. Hep yeni kalmak, tekrarı yaşamamak, dik durmak, eğilmemek istiyorsan içinde boynunu bükmeye yol açacak o sebebi ortadan kaldır ve kökten yok et.

"Sen sendeki illeti gider. . . illet geçti mi, sence her eskimış, söylenmiş söz, yeni olur.

*O eski söz, yepyeni dallar, budaklar verir, yüzlerce meyve hevenkleri bitirir, yetiştirir!"*³

İnsanoğlunun içini diri ve yeni tuttuğu sürece, hareketlilikten kaçınmadığı sürece ümitsizliğe düşmesi mümkün değildir. İçinde diri tuttuğu o canlılık sürekli ona yeni şeyler gösterecek ve ruhu diri kalacaktır.

"Taşa tam yüz yıl boyunca "lâl ol" desen; eskiye tam yüz yıl "yeni ol" desen.

*Toprağa yüz yıl "su gibi an duru ol" desen, sıya "bal ol, süt kesil" desen ne fayda?"*⁴

15 - Mevlânâ'nın sözlerinde üstün olmaya, vakarlı durmaya, alçaklığı yermeğe çok vurgu vardır. Yüce hedeflere erişmeyi, üstün makamlar elde etmeyi Mevlânâ çok önemser ve insanın hep bu makama ulaşmaya çağırır. Bu makam kişinin benlikten kurtulup aslına, en üstün olana, hakka kavuşma makamıdır. Mevlânâ'nın sürekli aradığı ve muhatabını çağırdığı da bu makamdır. Buna karşılık olarak da asla zelil olmaya, düşük kalmaya tahammülü yoktur. İnsanın hep üstün olmasını ister. Ancak bu şekilde insan diğer varlıklardan üstün ve ayrı olabilir. Bu da aslında insanın içinde vardır. Yaratıcısı tarafından kendisine bağışlanmış bir vasıftır. Yeter ki insan bunu içinde yaşatabilsin. Üstün makamlara ulaşmaması için bir neden yoktur. Ulaştıktan sonra da geri dönüşü mümkün görülmeyecek derecede zordur.

¹ Mesnevi, Birinci Defter, s.73

² Mesnevi, Üçüncü Defter, s.533

³ Mesnevi, Üçüncü Defter, s.533

⁴ Mesnevi, Üçüncü Defter, s.544

"Her kim aslından uzak ve ayrı olursa o, vuslat anını bekler durur!"¹

"Hiçbir ayna ayna olduktan sonra tekrar demir haline gelmez. Hiçbir ekmeğe tekrar harmandaki buğday şekline dönmez.

Hiçbir üzüm tekrar dönüp koruk olmaz. Hiçbir olgunlaşmış meyve tekrar turfanda haline gelmez."²

Yine Mevlânâ'ya göre düşünce kapısı sürekli açıktır ve onun kapanmasına asla izin verilmemelidir. İnsan zihni her türlü düşünceye açık olmalı ancak her düşünceyi de hemen almamalı. Kendisine yakışan şekilde davranmalıdır.

16 - Mevlânâ'nın sözleri özellikle de Mesnevî'deki dili bir insanın kafasında derleyip toplamasından çok çok üstündür. Mevlânâ'dan önce yaşamış ya da kendisinden sonra gelen şairler de onun benzeri dil kullanmışlardır. Fakat Mevlânâ'nın derecesine hiçbir şair ulaşamamıştır. Hatta Mevlânâ'nın sözleri bazen sözü ondan almakta ve adeta onu peşinden sürüklemektedir. Bunu Mevlânâ da şu şekilde ifade eder:

"Benim sözlerim benim iradem dışındadır. Hatta bundan dolayı da sıkıntı çekiyorum. Çünkü ben bazen dostlarıma vazda bulunmak istiyorum, ancak sözlerim beni geçiyor ve hak yerini buluyor. Bu sözlerin bakka ait olduğunu bilmek de aslında beni mutlu ediyor."

Mevlânâ'nın dilinden çıkan sözler çoğunlukla onun sahip olduğu bu sonsuz ve bucaksız söz deryasından çıkmaktadır. Sahip olduğu ilmi, felsefi, fikhî, dini ve beşeri bilgi benliğinde müthiş bir kanşım oluşturmuş ve her şeyi kapsayıcı ve doyurucu bir özellik taşır. Mevlânâ sahip olduğu bu bilgi deryasını Mesnevî'sinde şu ifadelerle dillendirmektedir:

Yine benzer ifadelerle Mevlânâ defalarca "Bu sözün sonu gelmez", "Bu söz son bulmaz" gibi ifadelerle sahip olduğu derin bilgiye işaret etmektedir.

17 - Mevlânâ sahip olduğu felsefi, kelami, hikemi, ilmi, ahlaki ve irfani kazanımlarını en güzel şekilde ve birbirine uyumlu bir halde söze döken bir şairdir. Her ne kadar söylediklerinde kimi zaman bir zıtlık görünse ve diğer şairlerdekine benzer ifadeler olsa da onun taşıdığı özellikten dolayı tek hedefi amaçladığı rahatlıkla görülür. Mevlânâ hangi alanda söz söylemişse yüce bir varlık onu en üst makama çıkarmış bunun gücüyle de Mevlânâ söz konusu alanda en güzel sözleri sarf etmiştir. Birbirine zıt gibi görünen noktalar da bu potada erimiştir. Ancak burada şunu da unutmamak gerekir: bu üst noktadaki irfani konuları konuşurken Mevlânâ için o noktaları geçen biri olarak çok basit ve normal olarak görülebilir. Ancak normal bir insan için bu iniş çıkışları geçerken farklıdır. Mesnevî'nin öğretim amacıyla okunurken bu noktalara dikkat edilmesinin istenmesi de bu açıdandır. Mevlânâ için çok basit görülen tasavvufi bir gerçeklik, bu yola yeni koyulmuş birisi için çok zıt yönere gidebilir. Onun için de ileri gelen alim ve söz sahibi kişiler, halktan insanların Mesnevî'yi okurken dikkatli davranmaları ve İslami bilgilerden yoksun kişilerin özellikle bu konulara vakıf birinin eşliğinde okunmasını tavsiye etmeleri de bundan kaynaklanmaktadır. Buna uyulmadığı takdirde Mesnevî'nin çok yanlış anlaşılması gayet mümkündür.

18 - Mevlânâ'nın bildikleri noktasındaki iç heyecanı çok az kişide rastlanacak bir heyecandır. Mevlânâ gerçek rahatı ve huzuru sürekli heyecanlı olmaktan buluyor. Bir an bile hareketsiz kalmayı uygun bulmuyor. Ancak bu şekilde insan umut dolu olabilir.

19 - Mevlânâ her zaman gerçeğe taraftar olmuş ve onu anlamak için can atmıştır. Hakikati anlamaya aşık biridir. Hakikati anlamak isteyenlere anlatmaya da aşıktır. İnsanlara söylenecek olanları söylemek için hiçbir şeyden kaçınmamıştır. Hatta hakikati söylemeyi kendine vazife bilmiş söylememesi durumunda sorumlu olacağı ve Allah'ın gazabına uğrayacağı inancındadır.

Sonuç olarak Mevlânâ'nın söylemleri ve düşünce yapısı üzerinden yaklaşık sekiz yüz yıl kadar bir zaman geçmiş olmasına rağmen hala canlıdır. Günümüzde Mevlânâ'nın düşünceleri tüm dünyada herkes tarafından kabul görmüş, gönülden bağlı muhibleri olmuştur. Mevlânâ ölümünden sonra da tıpkı yaşadığı dönemde olduğu gibi hatta daha fazla insanı etkilemeyi sürdürmüştür. Onun bu etkileyiciliği sonucudur ki bugün dünya üzerinde en çok konuşulan, eserleri okunan, inceleme konusu edilen birinci sıra kişilerdendir.

¹ Mesnevî, Birinci Defter, s.5

² Mesnevî, İkinci Defter, s.283

Mevlânâ'nın sevgi ve hoşgörüyle kurutmaya çalıştığı ırkçılık, haksız yere can alma, kin ve nefret tohumları ne yazık ki günümüzde özellikle ortadoğuda varlığını sürdürmektedir. Haksız yere insan kanı akıtılmaktadır. Bugün dünyanın birçok yerinde varlığını sürdüren ve insanlık için yüz kızartıcı olan şiddet, hoşgörüsüzlük, sömürgecilik, ırkçılık vb. olumsuzluklara karşı Mevlânâ'nın banışçı, sevgi dolu ve hoşgörü düşüncesi hakıyla benimsenip uygulanırsa evrensel barışın sağlanacağı, insanların daha huzurlu bir yaşam sürdürebilecekleri şüphesizdir. Özellikle terör ve savaşın yoğun bir şekilde yaşandığı şu günlerde Mevlânâ düşüncesinin önemi daha çok görülmektedir.

KAYNAKLAR

Avamil-i Cezzabiyet-i Suhenan-i Celâleddîn Muhammed Mevlevi, Muhammed Taki Ca'feri, İntişarat-i Danışgah-i Tebriz, Tebriz 1376.

Ba Pir-i Belh, Muhammed Cafer Musaffa, Neşr-i Perişan, Tahran 1384.

Divan-i Şems-i Tebrizi, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hazırlayan: Azizullah Kasıb, 2 cilt, Neşr-i Muhammed, Tahran 1374.

Mesnevî, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Hazırlayan: Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, 2 cilt, Ankara 2004.

Mesnevî-yi Manevi-yi Mevlevi, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hazırlayan: Bediuzzaman Firuzanfer, Sazman-i İntişarat-i Payan Tahran 1374.

Mevlânâ'nın düşünce dünyasından, Derleyen: Nuri Şimşekler, T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2005.

Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Mevlana Özel sayısı, Yıl: 6, Sayı:14, İstanbul 2005.